

שקיפות סמנטית ואטימות סמנטית עיון ב"פועלי מקום" בלשון המקרא

אליעזר רובינשטיין

חלק נכבד מן הפעלים בכל לשון הם "פועלי-מקום": הם עיקר במשפטים המסמנים מקומו של דבר, שינוי במקומו של דבר או גרימת השינוי הזה. במשפטים רבים שקופה הלוקטיביות, וכך הדבר במשפטים 1, 2.

1. וכי יגור אתך גר (שמ' יב 48).

2. אברם ישב בארץ כנען (בר' יג 12).

בשני המשפטים צירוף-היחס המסמן מקום אינו תוספת של רשות על המבנה המינימלי היוצר משפט, אלא הוא עיקר מעיקרי המשפט, ובלעדיו אין המשפט משפט שלם. ברור לנו, כי הפעלים "גור" ו"ישב" שבמשפטים אלו הם מימוש מסוים של פרופוזיציה א' 'ב' ב (=א נמצא ב ב) בצד פעלים רבים מאד שמבנה סמנטי זה הוא חלק מהגדרתם הסמנטית. אך לא כך הדבר בהרבה "פועלי-מקום".

חוקי מימוש שונים החלים על פרופוזיציות לוקטיביות עושים במקרים רבים את המבנה התחבירי אטום עד לידי כך, שאין הלוקטיביות ניכרת בו, אלא בעיון תחבירי חודר. נדון להלן בסוגיה זאת של שקיפות סמנטית לאורם של פעלים המסמנים גרימת שינוי במקומו של דבר בלשון המקרא.

במסומן במבנה התחבירי שעניינו גרימת שינוי במקומו של דבר שלושה "שחקנים": המקום, הדבר הנמצא במקום זה והגורם לשינוי במקומו של הדבר. המבנה הסמנטי הבסיסי של הפעלים המסמנים משמעות זאת! יכלול איפוא שלושה ארגומנטים. וכך ייאמר על הפועל "שים" שבמשפט 3:

3. מי שם כספנו באמתחתינו (בר' מג 22).

במשמעותו של פועל זה מבנה סמנטי (=פרופוזיציה):

א 'גרם' ('הפך ל' (ב 'ב' ג)).

הארגומנט א מתיחס לעושה הפעולה, לגורמה; הארגומנט ב מתיחס לעצם שחל שינוי במקומו, והארגומנט ג מתיחס למקום. המסומן 'ב' הוא הפרדיקט הלוקטיבי, שהוא מרכיב סמנטי בכל "פועלי-המקום".

שקיפותו הסמנטית של משפט 3 היא תולדת שתי עובדות:

א. במשפט זה באים למעשה שלושה מרכיבים שמניים המתיחסים ברורות לשלושת הארגומנטים שבפרופוזיציה (ולשלושת ה"שחקנים" שבמציאות), וזאת בניגוד לרוב המשפטים שהם מימוש לפרופוזיציה של מקום, שבהם אחד הארגומנטים אינו מיוצג במשפט ייצוג תחבירי נפרד.

ב. במשפט זה באים שלושת המרכיבים השמניים בתפקידים תחביריים צפויים: שם העצם המסמן את עושה-הפעולה בא בנושא המשפט, שם העצם המסמן את הדבר שהפעולה חלה עליו (= הוא מושם במקום מסוים) בא כמושא, ושם-העצם המסמן את המקום בא בתוך צירוף-יחס לוקטיבי מובהק. כללו של דבר: כאשר המבנה הסמנטי לנגד עינינו, המבנה התחבירי של משפט 3 הוא המימוש הלשוני השקוף של המשמעות.

והנה תופעה מרכזית בלשון היא, שחלוקת תפקידים כזאת במבנה התחבירי אינה מתקיימת במקרים רבים. במשפטים רבים ממומש המקום לא בצירוף-יחס, כמצופה, אלא כמושא, ולא מעטים המקרים שבהם ממומש המקום בנושא המשפט. לא נעסוק בעניוננו זה ב"התנושאות המקום" (והיא תופעה לשונית בולטת הראויה לדיון נרחב), אלא נדון כאן בהרחבה תופעה השכיחה יותר, והקשורה ברוב הפעלים הלוקטיביים, והיא "התמשאות המקום" (מימוש של המקום כמושא)². נעיין במשפט 4:

4. כי הלבישני בגדי ישע (יש' סא 10).

עיון במבנה הסמנטי של המשפט יצדיק את ציפיותינו, שהמסומן במשפט זה ילבש צורה לשונית כמשפט 5:

5. כי הלביש עלי בגדי ישע.

ואכן יש ויש בלשון משפטים שזאת צורתם:

6. ואת ערת גדיי העזים הלבישה על ידיו (בר' כז 16).

העובדה, שהלשון מציעה לנו שתי אלטרנטיבות למימוש פרופוזיציה אחת, מעוררת באורח טבעי את השאלה, אם לפנינו שתי אלטרנטיבות חופשיות המשמשות למימוש משמעות אחת. כבר עיון שטחי בשני המשפטים 3 ו-7 יראה, שאין הדבר כך:

3. מי שם כספנו באמתחתינו (בר' מג 22).

7. דשנת בשמן ראשי (תה' כג 5).

כאמור, משפט 3 הוא מימוש תחבירי שקוף של המבנה הסמנטי, ואילו משפט 7 הוא מימוש תחבירי אטום, שכן יש בו "התמשאות-המקום" (בצד התופעה המהותית יותר, שנדון בה בהרחבה להלן: גילום הארגומנט המתיחס לעצם המושם במקום מסוים – הארגומנט ה"אוביקטיבי" – בפועל עצמו). והנה אין למשפט 3 מבנה תחבירי אלטרנטיבי, מקביל לו, שיש בו "התמשאות המקום". מי שם כספנו באמתחתינו ≠ מי שם אמתחתינו בכספנו.

ואין למשפט 7 אלטרנטיבה שקופה, שבה יבוא שם העצם המסמן את המקום (=הראש שעליו הושם השמן) בצירוף-יחס של מקום:
 • דשנת שמן על ראשי.

השוואת המשפטים 3–7 זה לזה מצדיקה עיון מפורט בשאלה, אם יש גורמים לשוניים מובהקים המתנים את הופעת אחד מטיפוסי המשפטים, או האם יש העדפות סגנוניות של אחד המבנים בתנאים מסוימים. נציע להלן את העובדות הלשוניות הנוגעות בענייננו.

1. "התמשאות המקום" עקב גילום הארגומנט ה"אוביקטיבי" בפועל

במשפטים 8–18 לפנינו שתי תופעות מרכזיות במימוש פרופוזיציות של גרימת שינוי במקומו של דבר:

א. הארגומנט המתיחס לעצם המושם במקום מסוים – או מוסר ממנו – מגולם בשלמות בפועל, נשואו של המשפט. הדבר בולט במשפטים אלו עקב היות הפועל גזור משורש שם-העצם הראוי להיות מימושו של הארגומנט האוביקטיבי, אך הדבר נכון גם בפעלים אחרים, שבהם ידובר להלן.

ב. שם-העצם המסמן את מקומו של הדבר ממלא במשפטים אלו תפקיד מושא, ואין הוא בא בצירוף-יחס לוקטיבי כצפוי.

8. וצפה ראשיהם וח ש ק אתם (שמ' לח 28).

9. והחתל לא ח ת ל ת (יח' טז 4).

10. כח ל ת עיניך ועדית עדי (יח' כג 40).

11. קומו השרים מ ש ח ו מגן (יש' כא 5).

12. והמלח לא המלח ת (יח' טז 4).

13. לא תחסם שור בדישו (דב' כה 4).

14. ארחי גדר ולא אעבר (איוב יט 8).

15. הגבל את ההר וקדשתו (שמ' יט 23).

16. סתם דברים וח תם הספר (דנ' יב 4).

17. ושש שנים תזמר כרמך (וי' כה 3).

18. ודשנו את המזבח (במ' ד 13).

למרות העובדה, שבמשפטים אלו רק שני מרכיבים שמניים, ברור לנו, כי הם מממשים פרופוזיציה לוקטיבית שיש בה שלושה ארגומנטים. הארגומנט המתיחס לגורמו של השינוי הלוקטיבי בא במשפטים אלו כנושא המשפט, הארגומנט המתיחס ל"מקום" ממומש כאן במושא, ואילו הארגומנט ה"אוביקטיבי" מסומן בפועל עצמו, הוא מגולם בפועל. כנגד משפטים אלו אפשריות בלשון פאראפרוזות שהן מבנים תחבירים שקופים, אשר בהן יבוא כנושא פועל כללי יותר, כגון

“שים” ר-“הסיר”, ואחריו מושא המסמן את העצם המושם במקום מסוים. ואכן כל הגדרה מילתית סבירה של פעלים אלו תישען על פאראפרוזות כאלה:

חשק = שם חישוק כחל = שם כוחל דשן = הסיר דשן
 חתל = שם חיתול זמר = הסיר זמורת

לפנינו שתי אלטרנטיבות לשוניות מובהקות: השימוש במבנה תחבירי מפורט, שיש בו נשוא כללי, והשימוש במבנה תחבירי בלתי מפורט, שיש בו פועל שמגולם בו מה שראוי היה להיות משלימו של נשוא.

מעיון בעשרות רבות של פעלים מקראיים, שדינם כדין הפעלים שבמשפטים 8-18³, עולה שיש קשר ברור בין שתי התופעות הבאות לידי ביטוי במשפטים אלו. עקב גילומו של הארגומנט “האוביקטיבי” בפועל אין “המקום” מסומן בסיומו הצפוי, בצירוף-יחס לוקטיבי, אלא הוא הופך מושא. ולא מצאנו אלא דוגמא אחת, שבה ממומש המקום בצירוף-יחס למרות גילומו המלא של הארגומנט “האוביקטיבי” בפועל:

19. והמטרת על עיר אחת (עמ' ד 7)

ששיעורו: אוריד מטר על עיר אחת.

ולא מצאנו כנגד משפטים 8-18 משפטים כגון:

° הוא חשק עליהם

° לא תחסם על השור

° כחלת על עיניך

° תזמר מעל כרמך

° ודשנו מעל המזבח

והוא הדין במשפטים 20-26, שבהם יש כפילות במימוש הארגומנט “האוביקטיבי”. ארגומנט זה מגולם בפועל, והוא ממומש גם במושא, משלימו של פועל זה.

20. וכפרת אתה מבית ומחוץ בכפר (בר' ו 14).

21. ועפר בעפר (שמואל ב טז 13) (=ועפר אותו בעפר).

22. וכל קרבן מנחתך במלח תמלח (וי' ב 13).

23. ותחמרה בחמר ובזפת (שמ' ב 3).

24. גדר דרכי בגזית (איכה ג 9) (=גדר דרכי בגדר גזית).

25. ואנעלך תחש (יח' טז 10) (=ואנעלך נעלי תחש).

26. דשנת בשמן ראשי (תה' כג 5) (=דשנת ראשי בדשן שהוא שמן).

גם כנגד משפטים אלו אין משפטים שקופים בעלי אותה משמעות. ולא נמצאו

משפטים כגון:

וכפרת כפר עליה.

ועפר עפר עליו.

תמלח מלח על קרבן מנחתך.

ותחמר חמר עליה.

וכן לא נמצאו משפטים חסרי סימון המקום כגון:

° וכפרת כפר

° ועפר עפר

יוצאים מכלל זה עשויים להיראות המשפטים 29–32 להלן. כנגד משפטים

27–28 הדומים למשפטים 20–26

27. וטח את הבית (וי' מד 42) (=הוא ישים טיח על הבית).

28. וזרעתם את האדמה (בר' מז 23) (=הם ישימו זרעים באדמה).

נמצאו אף משפטים שבהם מסמן המושא את העצם המושם באשר הוא מושם:

29. איה הטיח אשר טחתם (יח' יג 12).

30. בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה (שמ' כג 16).

31. וזרעתם לריק זרעכם (וי' כו 16).

32. ואזרעם בעמים (זכ' י 9).

נראה לנו, כי סטייתם של המשפטים 29–32 מן המקובל בלשון המקרא (והוא

המשתקף במשפטים 20–26) עשויה להיות מוסברת היטב.

במשפטים 29, 30 בא המשפט הנדון כמשפט זיקה המגדיר את שם־העצם

שמשורשו גזור הפועל. האלרנטטיבה התחבירית למשפטים אלו תהיה משפט

מסורבל:

° איה הטיח אשר טחתם בו את הבית.

במשפט 31 אין הכתוב מפרש את המקום שבו מושמים הזרעים. מקום זה גם

הוא מגולם בפועל עצמו. כשאין צורך לפרש את המקום במרכיב תחבירי נפרד,

או כשהוא מובן מתוך הפועל עצמו, יופיע שם העצם המסמן את הדבר המושם

במקום מסוים כמושא של הפועל. עניין זה יידון בהרחבה בעיוננו זה. במשפט 32

לפנינו שימוש מושאל בפועל "זרע". משמעותו של הפועל במשפט זה היא היא

הקובעת את הצורה התחבירית. ומשמעותו של המשפט קרובה ל"ואפיצם

בעמים כפי שזורעים..."

העולה מן המשפטים 8–18 20–26 הוא, אם כן, שתופעת "התמשאות המקום",

העושה את המשפט אטום אטימות סמנטית, קשורה קשר ברור בתופעת גילום

הארגומנט ה"אוביקטיבי" בפועל.

2. שני מימושים תחביריים מקבילים למבנה סמנטי אחד: מימוש הארגומנט ה"אוביקטיבי" בפועל שאינו משורשו

עד כאן נדונו משפטים אשר בהם הפועל גזור משם-העצם העשוי לסמן את הדבר המושם, העשוי לממש את הארגומנט ה"אוביקטיבי". גם במשפטים שנדון בהם להלן מגולם ארגומנט זה בפועל, אך אין הפועל דנומינטיבי: אין הוא גזור משם-העצם העשוי לממש את הארגומנט. במקרים כאלו יש בלשון, בדרך כלל, צמדים של אפשרויות: כנגד משפטים שבהם בא אחרי הפועל מושא המסמן מקום יבואו משפטים שבהם בא אחרי הפועל מושא המסמן את העצם המושם במקום מסוים או מוסר ממנו:

הוא גילח את השערות

הוא גילח את ראשו

פעלים אלו רווחים במסגרת תחבירית של שני צירופים שמניים, כלומר, אחרי פעלים אלו בא בדרך כלל משלים אחד. לפיכך עשוי להיראות, שפעלים אלו הם דרמקומיים. ואין הדבר כן: שמות-העצם "השערות" ו"ראשו", המשלימים את הפועל גילח במשפטים שונים, אינם באים במעמד תחבירי אחד. המלה "שערות" אינה באה במקום "ראשו". שני המשפטים הם מימושים מקבילים של פרופוזיציה אחת.

הוא גילח את השערות = הוא 'גרם' ('הפך ל' 'לא') (השערות על ראשו)

הוא גילח את ראשו = הוא 'גרם' ('הפך ל' 'לא') (השערות על ראשו).

במשפט "הוא גילח את ראשו" לפנינו "התמשאות-המקום". "הארגומנט האוביקטיבי" מגולם בפועל "גילח":

לגלח = להסיר שערות מן...

וזה דינם של המשפטים הבאים:

33. א. וגלח את כל שעריו (וי' יד 8).

ב. וגלח את ראשו ביום טהרתו (במ' י 9).

34. א. ואת ענבי נזירך לא תבצר (וי' כה 5).

ב. כי תבצר כרמך ... (דב' כד 21).

35. א. ואצרף כבר סגיק (יש' ט 25).

ב. צרפתנו כצרף כסף (תה' סו 10).

36. א. ושמן לא תסוך (דב' כח 40).

ב. ואסוך בשמן (יח' טז 9).

37. א. ה' מסך בקרבה רוח עושים (ישעיהו יט 7).

ב. מסכה יינה (משלי ט 2).

בפעלים שבמשפטים אלו מגולם הארגומנט "האוביקטיבי", גם אם אין הפועל

דנומינטיבי.

בצר = הסיר ענבים מן הגפן.

צרף = הסיר, הוציא, סיגים מן המתכת.

סך = שם שמן על עצמו.

מסך = שם מים בתוך יין.

במשפט 37א לפנינו שימוש מושאל בפועל "מסך", ושיעורו של הכתוב: "ה' שם בקרבה רוח עועים כפי ששמים מים בייך". ברור לנו, שכל הגדרה מילונית של הפעלים הללו חייבת לכלול את מה שנראה לנו מגולם בפועל, הארגומנט "האוביקטיבי" והארגומנט "הלוקטיבי".

העובדה, שהארגומנט "האוביקטיבי" מגולם בפעלים אלו גורמת לכך, שאחריהם חלה על פי רוב "התמשאות המקום", כפי שהדבר במשפטים ב בכל זוג משפטים, והעובדה, שאין הפעלים גזורים משם־העצם העשוי לממש ארגומנט זה, גורמת לשני דברים: אחריהם יבוא כמושא אף שם־העצם המסמן את העצם המושם במקום מסוים, ובפעלים אלו מגולם אף המקום. והדברים קשורים, כפי הנראה, זה בזה.

וקרובים להם הפעלים שבמשפטים 38 ו־39:

38. א. גזי נזרך (יר' ז 29).

ב. ויגז את ראשו (איוב א 20).

ג. כי גזז נבל את צאנו (שמ"א כה 4).

39. א. פארך חבש עליך (יח' כד 17).

ב. חבש לי החמור (מל"א יג 13).

ג. ביום חבש ה' את שבר עמו (יש' ל 26).

בהגדרתם הסמנטית והמילונית של פעלים אלו אינם כלולים בהכרח שמות־עצם מסוימים, ואכן "גוזזים" דברים שונים ו"חובשים" דברים שונים. אך קיים כאן גילום מותנה: "שמות־העצם" המגלמים את הארגומנט הלוקטיבי, ואלו שמות־עצם ספורים, קובעים את טיבו של הגילום בפועל:

גזיזת ראש (38ב) עניינה הסרת שערות.

גזיזת צאן (38ג) עניינה הסרת צמר.

חבישת חמור (39ב) עניינה חבישת אוכף על החמור.

חבישת פצע, שבר (39ג) עניינה חבישת תחבושת על הפצע, השבר.

והוא הדין במשפטים הבאים⁵, שגם בהם קיימת אפשרות מסוימת של שחזור הארגומנט האוביקטיבי, אם כי בגלל ריבוי האפשרויות לא נכלול שמות־עצם מסוימים, ואף לא רשימת שמות־עצם, בהגדרה המילונית.

40. א. ומחה ה' דמעה מעל כל פנים (יש' כה 8).

ב. אכלה ומחתה פיה (מש' ל 2).

- ג. כאשר ימחה את הצלחת (מל"כ כא 13).
 41. א. ואשטף דמיך מעליך (יח' טז 6).
 ב. וידיו לא שטף במים (וי' טו 11).
 42. א. חשפי שבל גלי שוק (יש' מז 2).
 ב. חשף ה' את זרוע קדשו (יש' נב 10).
 ג. חשף חשפה והשליך (יואל א 7).
 43. א. ואמרטה משער ראשי וזקני (עז' ט 3).
 ב. ואכה מהם אנשים ואמרטם (נחמ' יג 25).
 44. א. ועורם מעליהם הפשיטו (מי' ג 3).
 ב. והפשיט את העולה (וי' א 6).

המוחה את הצלחת מסיר מעליה את שיירי האוכל, השוטף את הידיים מסיר מעליהן לכלוך, החושף זרוע מסיר מעליה בגד (ובמשפט 42 לפנינו שימוש מושאל!), החושף גפן מסיר מעליה את קליפתה, המורט אנשים מסיר מעליהם שערות, והמפשיט עולה מסיר מעליה את עורה.

כפי הנראה, זאת היא אף הסיבה לכך ש"התמשאות־המקום" שכחה אחרי פועלי "הלבשה" ו"הפשטה", שכן בדרך כלל אנחנו מסוגלים לשחזר בהם את שם־העצם שאינו מפורש:

הלבשתי את הילד = שמתי בגדים על הילד.

כל הפעלים הדומים לפעלים שבמשפטים 33–44 במידת הגילום שהארגומנט "האוביקטיבי" מגולם בהם אמורים לאפשר את שני המבנים התחביריים, אך אין זאת אומרת ששני המבנים המקבילים אכן נמצאים למעשה בקורפוס המסוים. בגלל מגבלותיו של כל קורפוס, קורה במקרים רבים, שמה שראוי להימצא בלשון אינו מיוצג בה. וכך הדבר בפעלים שבמשפטים 45–47. לפנינו מבנים שחלה בהם "התמשאות המקום", ואין כנגדם במקרא משפטים שהם מבנה שקוף, שבו המקום ממומש בצירוף־יחס לוקטיבי.

45. ואת בגדיו לא כבס (שמ"ב יט 25).

ואין במקרא פסוק כגון "הוא כבס את הלכלוך". וראה, לעומת זאת, את המשפטים המקבילים, שבהם בא הפועל "שטף" (משפטים 41) וכן את השימוש בפועל "רחץ".

46. כסם יכסמו את ראשיהם (יח' מד 20).

ואין במקרא פסוק כגון "הוא כסם את שערותיו". וראה, לעומת זאת, את המשפטים המקבילים, שבהם באים הפעלים "גלח" (משפטים 33) ו"גזז" (משפטים 38).

47. עוד מעט וסקלוני (שמ' יז 4).

ואין במקרא פסוק כגון "הם סקלו עליו אבנים". וראה, לעומת זאת, את

המשפטים המקבילים

ורגמו אתו כל העדה (וי' כד 14).

ורגמו עליהן אבן קהל (יח' כג 47).

במשפט 48 לפנינו מבנה תחבירי שקוף, ולא נמצא כנגדו המבנה האלטרנטיבי.

48. על כן תטעי נטעי נעמנים (יש' יז 10).

ולא נמצא במקרא פסוק כגון "הם נטעו את האדמה". וראה שימוש כזה בפועל

"זרע".

3. "התמשאות המקום" עקב היות הארגומנט ה"אוביקטיבי" בלתי מסוים

במשפטים רבים חלה "התמשאות המקום" עקב היות הארגומנט ה"אוביקטיבי" בלתי מסוים. במקרים כאלו, כשאינן מימוש של הארגומנט הזה במרכיב תחבירי נפרד – אין צירוף שמני מוצרך המסמן את העצם המושם במקום מסוים – מתאפשרת "התמשאות המקום". וכך הדבר במשפטים 49–54.

49. ויסתמו את כל המעינות (דה"ב לב 4).

50. וקיר ערה מגן (יש' כב 6).

51. והמלך לאט פניו (שמ"ב יט 5).

52. טענו את בעירכם (בר' מה 17).

53. ואת הבית יקצע מבית סביב (וי' יד 41).

54. ... ואת האמנות אשר צפה חזקיהו (מל"ב יח 16).

שיעורם של משפטים אלו, כמשפטים המממשים פרופוזיציה לוקטיבית, ברור. יש במשפט 49 "הם שמו את אשר שמו בתוך המעינות" (... וגרמו בכך, שאין המים נובעים מהם). במשפט 50 יש מימוש לפרופוזיציה העשויה להימסר במשפט שקוף יותר "הם הסירו את אשר הסירו מעל המגנים". ודומה לו משפט 51:

"הוא שם את אשר שם על פניו". וכך הדבר אף במשפטים האחרים.

באין צירוף שמני מוצרך לסימון העצם המושם במקום מסוים – או מוסר ממנו – נוצרת הצרכה אחרת, שבה מסמן המושא את המקום. אם מבקשים לפרט את הדברים המושמים במקום מסוים – על אף שאין הדבר חובה אחרי פעלים אלו – מצרפים למשפט השלם משלים נוסף שאינו מוצרך:

55. ואת הקרשים צפה זה ב (שמ' לו 34).

56. ושפך את דגמו וכסהו בעפר (וי' יז 13).

ושוב, משפטים כגון

הוא צפה את הקרשים

הוא כסה את הדם

נתפסים כמשפטים שלמים. וזהו התנאי העיקרי ל"התמשאות המקום". אחרי פעלים שזה דינם יבואו אך לעתים רחוקות משלימים היוצרים מבנה תחבירי שקוף, שבו המושא מסמן את העצם המושם במקום מסוים, ואילו המקום מסומן בצירוף-יחס לוקטיבי מובהק. כאלו הם המשפטים 57, 58.

57. ואל תכס על עונם (נחמ' ג 37).

58. ויעמס איש על חמרו (בר' מד 13).

הפועל "כסה" בא בדרך כלל במבנה האלטרנטיבי, כפי שהדבר במשפט 56. בלשון ימינו תחול אחרי פועל זה תמיד "התמשאות-המקום". הפועל "עמס" בא במקרא רק במבנה הלוקטיבי השקוף, אך אין ללמוד מכך דבר, שכן במקרא אך משפטים ספורים שנשואם פועל זה. והשווה משפט 58 למשפט 52, הקרוב לו במשמעותו והשונה ממנו במבנהו.

4. מימוש תחבירי שקוף עקב היות הארגומנט האוביקטיבי בלתי מגולם בפועל

כל הפעלים, שמשמעותם היא גרימת שינוי במקומו של דבר, ואין בהם גילום של הארגומנט ה"אוביקטיבי", מחייבים מבנה תחבירי שקוף, שבו מסמן המושא את העצם המושם במקום מסוים, ואילו המקום מסומן בו בצירוף-יחס לוקטיבי.

59. מי שם כספנו באמתחתינו (בר' מג 22).

60. ויניחני בתוך הבקעה (יח' מ 2).

61. ויעקב תקע את אהלו בהר (בר' לא 25).

62. וחלצו את האבנים (וי' יד 40).

63. וטבל הכהן את אצבעו בדם (וי' ד 6).

64. מראש ינקתיו רך אקטף (יח' יז 22).

65. בריחי ברזל אגדע (יש' מה 2).

שקמים גדעו (יש' ט 9).

66. עוד תעדי תפיד (יר' לא 4).

67. כאשר יעטה הרעה את בגדו (יר' מג 12).

בהגדרתם הסמנטית והמילונית של הפעלים שבמשפטים אלו לא יבואו שמות-עצם מסוימים. וברור הדבר לחלוטין, באשר לפעלים "שים", "הניח", "תקע", "חילץ", ו"טבל". אחרי פעלים אלו יבואו שמות-עצם משמות-עצם שונים, וייאמר עליהם, שאין הם מגולמים כלל בפעלים הנדונים כאן. גם בהגדרתם של הפעלים "קטף" ו"גדע" לא יבוא שמות-עצם מסוימים (ראה משפט 65), אם כי תכונות מסוימות של שמות-עצם שיבואו אחרי פעלים אלו מגולמות בהם. מכל מקום התאם סמנטי זה בתכונות סמנטיות אינו מאפשר כלל

את שחזורו של שם־העצם כשאין הוא מפורש במשפט.

גם אם השימוש בפעלים "עדה" ו"עטה" מצומצם למדי, והם מוגבלים למדי בהצטרפותם לשמות־עצם, אין לראות פעלים אלו מיוחדים לשמות־עצם מסוימים במידה שתאפשר שחזור ברור של שם־העצם, כשאין הוא מפורש במשפט. אבל יש לשקול את האפשרות, ששני פעלים אלו הם מקרי גבול. מכל מקום, הפעלים שבמשפטים 59–63 הם עיקר בעיוננו זה.

העובדה, שאין בפעלים אלו גילום של שמות־עצם מסוימים, היא היא העושה את המבנה האלטרנטיבי הקצר, שאין בו סימון העצם המושם במקום מסוים, בלתי אפשרי. המשפטים הבאים או שאינם אפשריים, או שאין הם פאראפרזה של המשפטים הנדונים כאן:

359. מי שם אמתחתינו.

360. הוא הניח את הבקעה.

361. יעקב תקע את ההר.

363. וטבל הכהן את הדם.

ומכיוון שאין מבנים כ־359–363 נתפסים כמשפטים שלמים, אין להוסיף עליהם את סימון העצם המושם במקום מסוים כמשלים הבא אחרי המושא הלוקטיבי:

359. מי שם אמתחתינו בכספנו (≠ מי שם כספנו באמתחתינו)

360. הוא הניח את הבקעה בי (≠ הוא הניח אותי בתוך הבקעה).

שכן, כפי שכבר ראינו, התנאי העיקרי המאפשר את המבנה התחבירי האטום המורחב (כגון: "הוא ציפה את הכלי במתכת"), הוא קיומו של משפט שלם, שבו המושא הוא לוקטיבי (כגון "הוא ציפה את הכלי").

5. סיכום

מעיוננו זה עולה ברורות, שיש קשר בין התופעה של גילום הארגומנט ה"אוביקטיבי" בפועל לבין "התמשאות־המקום".

פעלים שיש בהם גילום מלא וקבוע של הארגומנט עקב היותם פעלים דנומינטיביים יבואו רק במבנים תחביריים אטומים, שיש בהם "התמשאות־המקום".

פעלים שיש בהם גילום הארגומנט, אך אין הם גזורים משם־העצם הראוי לסמן את העצם המושם במקום מסוים, מאפשרים עקרונית את שני המבנים התחביריים המקבילים. כך נוצר, שפועל אחד מושלם במשפטים שונים במושאים שונים המתיחסים או למקום או לעצם המושם בו.

פעלים שאינם מחייבים סימון העצם מתוך שהוא בלתי מסוים, יבואו בדרך כלל

במבנה התחבירי שיש בו "התמשאות-המקום".
 פעלים שאין בהם כלל גילום ארגומנט – והם הפעלים הלוקטיביים הכלליים יותר מקודמיהם – יבואו אך ורק במבנה התחבירי השקוף, שבו מסמן המושא את העצם, וצירוף-יחס לוקטיבי מסמן את המקום.
 כאשר יש הצדקה למבנה "צש פועל צש" שבו צש מסמן את המקום, ייתכן סימון העצם במשלים בלתי מוצרך הבא אחרי המושא הלוקטיבי. וכך נוצרת לעתים קרובות עודפות בסימון, שכן ברוב המקרים האלה מגולם הארגומנט האוביקטיבי, המתיחס לעצם זה, בפועל עצמו.

הערות

- 1 אין זה התיאור השלם של הפעלים. בעיוננו זה לא נמצה את משמעותם של הפעלים, אלא נמקד ענייננו בהרכב סמנטי מסוים הכלול במשמעותם של כל הפעלים הנדונים כאן.
- 2 מונח זה רווח לאחרונה במחקרים בתחביר ובסמנטיקה. וכך מרבה להשתמש בו אנדרסון במחקריו. וראה: J. M. Anderson, *The Grammar of Case* (Cambridge: 1971), p. 94.
- 3 עיינו בכל הפעלים הלוקטיביים בלשון המקרא, וגם אם נעלמו מן הכרטסת שלנו כמה פעלים, המסקנות שלנו מאוששות בשפע החומר הלשוני שנבדק.
- 4 אין אנחנו דנים כאן בעודפות בסימון. נאמר כאן רק זאת: יש מקרים שבהם אין לה הצדקה סמנטית, וכאלו הם המשפטים 20–23 ודומיהם, שבהם מגולם המסומן במושא בפועל גילום מלא. יש מקרים שבהם יש לעודפות הצדקה סמנטית, וכאלו הם המשפטים 24–26 ודומיהם, שבהם מסמן המושא משמעות ספציפית יותר מן המגולם בפועל. ספציפיות זאת מושגת על-ידי מגדיר של שם-העצם הבא במשפט בכוח.
- 5 לא ביקשנו להציב כאן גבולות מוצקים בין טיפוסי הפעלים על-פי מידת הגילום. דבר זה מצדיק מחקר רחב מאוד ומעמיק מאוד במילון. לענייננו מספיק מה שעשינו כאן.